

Гордана Каћански

Ценовници свештенодејанија у Србији 1807–1842. године

О ценовницима

Материјални положај свештеника у средњовековној српској држави регулисан је у Душановом законику помоћу више чланова и, као и положај калуђера, био је изузетно повољан.¹ После пада српских земаља (Срба) под власт Османа, свештене радње Српске православне цркве биле су дозвољене, али редуковане, а тешко да се нису наплаћивале. Штавише, чин склапања брака наплаћивали су и Османи.² У току Аустријске окупације северне Србије 1718–1739. године прву (мени) познату тарифу свештеничких услуга за северну Србију прописао је београдски митрополит.³ Православни верници плаћали су свештеницима поводом рођења, крштења, венчања, опела, подушја, парастоса, свећења водице, читања молитве, за звоно које оглашава смрт, а католички свештеници су имали плату од државе.⁴

После 1804. године, за сваку поповску службу зна се шта се обично плаћа, а од сваке ожењене главе даје се попу на годину по неколико ока жита бира, но то је толико мало да од саме поповине ниједан поп не би могао живети, па сваки ради сваке домаће послове као и остали људи, записао је Вук Караџић.⁵ Колики је то износ био и које су то поповске службе биле за које се плаћало, Вук је записао на другом месту.⁶ Међутим, већ 1807. године оно „зна се“ колико се плаћа преобразило се у државом прописане новчане износе. Сачувано је пропратно писмо, допис локалним властима, не и сам ценовник, од

¹ Душанов законик, 1349. чланови 2 и 3 регулишу брак, грађански статус.

² Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије*, књ. 2. Београд, 1898.

³ Душан Поповић, *Србија и Београд*, Београд, 1950.

⁴ Душан Поповић, исто.

⁵ Вук Стефановић Караџић, „Географическо-статистическо описаније Србије“, у: *Даница*, забавник за годину 1827.

⁶ Вук Стефановић Караџић, „Уредбе за свештенство“ у: *Скупљени историјски и етнографски списи*, књига прва, 1898. Неке од ту унетих ценовника пренео је Мита Петровић у: *Финансије и установе обновљене Србије*, књ.1. Београд, 1897.

Правитељствујућег совјета у којем се објашњава зашто се ценовник издаје. Допис гласи како следи.⁷

Из Правитељствујућег Совјета Народног!

Но. 112.

Свим Благородним Комендантима, Кнезовима и Војводама по целом вилајету!

Будући да су до сада свештеници по вилајету од људи како је који што могао откинути узимали, што је људма тешко било; зато су многе тужбе долазиле од свештеника на народ и од народа на свештенике; на које суђено је и уређено како у овоме назначено стоји редом, да сваки то што је уписано по целом вилајету даје своме попу, а више ништа; зато се од Правитељствујућег Совјета Народног вама свима Комендантом, Кнезовима и Војводама препоручује да ви будете мукајет* и да добро настојите да се тако совршује што је уписано да сваки даје, а што није уписано да свештеници силом од народа не узимају. Писано у Београду 14. декем. 1807.

Правитељствујући Совјет Народ. Српски.

У том допису Правитељствујућег совјета налази се спољња суштина сукоба која ће пратити наплаћивање свештенослужбеника током наредних деценија: верницима је плаћање било тешко и много, према њиховој оцени свештеници су наплаћивали самовољно, „откидањем“, а тужбе и жалбе на цене и на наплаћивање долазе са обе стране – од свештеника и од верника. Остављајући по страни самовољно наплаћивање преко ценовника, напоменула бих да видим два већа унутрашња проблема. Најпре, речено крајње редуковано – свештене радње свештеника усмерене су на трансцендентно, једноставним људима тешко разумљиво. Свештенослужбеницима није тежак физички рад већ се скоро у целини састоји из одређених прописаних (светих) речи којима се обраћају Богу и верницима. За оновремене становнике Србије рад је био само и једино свакодневни, непрекидни, исцрпљујући физички рад, а с обзиром на врсту привреде скоро без тржишта новац је био тешко прибављив. Други проблем је слаба обученост свештеника за свештенослужбеника, на коју су указивали већ савременици, укључујући саме владике, и грчке и, касније, српске, и грађанска власт, тражећи отварање богословија.⁸ У свести корисника услуга свештенослужбеника мора да је било питање – зар ово да плаћам?

⁷ Архив Србије – Збирка Мите Петровића (у даљем тексту: АС ЗМП) – 45. (Оверено сувим печатом. Следи, другим рукописом, честитка за наступајући Божић.)

* Мукајет (ар.) – бринуту о нечем.

⁸ Захтеви за отварање школа трају стално: 1817. године десет лица од угледа – кнезови, кметови, свештеници – упућују из Бруснице допис кнезу да им дозволи једну школу уредити за малу дечицу. АС ЗМП 613. А 1834. године, митрополит и све три владике траже школу за свештенике будући „познато је воопште да се наше свештенство на ниском степену изображенија налази.“ АС ЗМП 2233.

Услуге свештеника називане су свештенодејанија, свештенодејствија, чинодејствија. Ценовници су називани устав **, тарифа, уредба или су били допис без наслова. Ценовници показују садржај рада свештеника, у њима је пописан њихов посао, оно што се наплаћивало од верника. Може се поставити питање – да ли ценовници прате развој, обогаћивање свештенодејанија или су иста свештенодејанија вршена и раније али се нису наплаћивала, односно наплаћивала су по систему „колико ко да“.

Ценовници не обухватају све дужности и радне обавезе свештеника ни према цркви нити према вернику. Најпре – литургију. Али, на пример, не обухватају исповест и причест којом приликом је верник могао, а није био обавезан да нешто да свом духовнику или, посредно, цркви. Упадљиво је, према документима, да те две свете тајне Срби ретко упражњавају/примају, оне не следе пост коме се иначе редовно приклањају. У ценовницима нема ни молитви које су на захтев грађанских власти чинили свештеници предводећи у тим молитвама народ – за заустављање прекомерног, грозног дажда или да киша падне и суша престане, чак и да гора жиром рађа.⁹ Разумљиво је да нема ни радњи свештеника које су практиковане, које је народ сматрао свештенодејанијима, а које су грађанске власти сматрале празноверицама, забрањивале и кажњавале, на пример, учешће свештеника (са народом) у раскопавању гробова такозваних вампира ради њиховог утамањивања. Тако, само анализом тарифе не може се утврдити целокупан приход свештеника будући да су, поред наведених, имали и друге, редовне приходе, на пример, од таса, од прилога на иконе и сл.

Постојале су и олакшице – село је свом новом пароху градило кућу и остале зграде за кућну привреду и, по потреби, крчило земљу која му је дата на услугу. Свештеници су били ослобађани пореза, али су имали новчане обавезе према владици. Извесне приходе су делили са владиком, од венчаница, и прилоге од богојављенске водице. Додатно, плаћали су владици за чин рукоположења и према броју кућа у парохији коју су добили, али се и то мењало: 5. фебруара 1834. године митрополит Петар и владике Никифор, Герасим и Доситеј шаљу кнезу Милошу допис са више предлога, међу којима и предлог да се од свештеника и ђаконa не наплаћује рукоположање свештеника, и да свештеници више не наплаћују свету тајну крштења, но да се задовоље добровољним дејанијем.¹⁰ Додатно, држава, појединци и локалне заједнице помагали су у обнови и изградњи објеката цркава.

** Занимљиво је да реч „устав“ заварала касније истраживаче, па се чак и у енциклопедијама митрополити Мелетије Никшић и Мелетије Павловић наводе као аутори устава цркве док се, у оба случаја, ради о тарифама, ценовницима свештеничких услуга.

⁹ Из Протокола одаслатих и Протокола примљених писама митрополита Мелетија, више одредница. Архив Србије – Митрополија Београдска (у даљем тексту: АС МБ) 1817 – 1832 (несређена грађа).

¹⁰ АС ЗМП – 2233.

За приближно 667.000 становника Србије, 1836. године било је 728 православно свештеника и 113 калуђера.¹¹ Занимљиво је то што је 1874. године свештенодејствовао свега 731 свештеник и 138 калуђера за готово двоструко више, 1.200.000 становника Србије.¹² Већ су савременици тумачили да је свештеничко занимање младима постало непривлачно у друштву које се нагло развијало, и да су друге могућности социјалне промоције привлачније.¹³

Од 1804. године до пред издавање Грађанског законика 1844. године, издао је више ценовника: 18. фебруара 1816. године, 16. маја 1818. године, 2. јуна 1825. године, 14. фебруара 1833. године и 15. марта 1833. године, коригован 1. јуна 1833. године, те два ценовника из 1842. године. Било је извесних корекција у међувремену, као она од 13. и 14. децембра 1822. године, односно од маја 1823. године, али су се више односили на приходе владика.

Колебање у цени свештенодејанија као последицу има несигуран материјални положај свештеника и њихових породица, с једне стране, али, с друге стране, на неизвесност хришћанских верника када приступају нужним хришћанским обредима: као православни, неким светим тајнама су морали да приступе (крштењу, венчању) будући да та свештена радња регулише њихов грађански статус. Колико ће морати да плате?

Ценовник свештенодејанија од 18. фебруара 1816. године¹⁴

Тај је ценовник, први после Другог српског устанка, уредба је са насловом – Из канцеларије народа Серпскога – а потписали су је кнез Милош, ужички митрополит Мелетије Никшић и враћевшнички архимандрит Мелетије Павловић, каснији митрополит српски. Уочава се да се у једном случају узима у обзир могућност, односно тешкоћа верника да свештенодејаније плати – за читање опела верници се деле на три групе. (Тако је било и у време аустријске окупације двадесетих и тридесетих година XVIII века, тј. водило се рачуна о могућности породице да плати свештенодејаније – оглашавање смрти звоном: тада породице просјака и убогих нису плаћале ништа, а њихова је смрт оглашавана звоњењем најмањег звона.¹⁵) Остала свештенодејанија плаћају сви исто, с тим што бир, редовни годишњи свештеников приход од сваке куће верника, варошани могу платити и у новцу. То последње трајно је задржано. Јер неке

¹¹ Архив Србије – Кнежева канцеларија XXXV 480. *Извештај кнезу Милошу који је поднео митрополит Петар 25. фебруара 1837. године.*

¹² Митрополит Михаил, *Православна српска црква у Књажевству Србији*, Београд, 1874.

¹³ Милан Ђ. Милићевић, „Манастири у Србији“, у: *Гласник СУД*, књ. 4, свеска 21 (старога реда), 1867.

¹⁴ Вук Стефановић Караџић, *Скупљени историјски и етнографски списи*, књ. I, 1898.

¹⁵ Душан Поповић, исто.

свештеникове радње, на пример литургија, константа су која се односи на све вернике и сви (требало би) јој присуствују недељом и о празницима.

Касније, уочава се да се свештенодејанија умножавају, тај ценовник садржи свега девет, а каснији су богатији. Такође се уочава да се и у том ценовнику и у наредном, из 1818. године, уз венчање или венчаницу (такса о венчању), помиње владика (1816. године), односно архиепископ (1818. године), као корисник дела тога прихода. То је стога што је у тзв. венчаницу ушао и приход владике, односно архиепископа.¹⁶ Венчаница, женидбина, свадбарина или девојачко су за османске власти биле таксе које се о склапању брака плаћају и Турцима.¹⁷ То што су грађанске власти почеле да издају тарифе, преузимањем права на таксе показује и преузимање власти од странаца.

Попови да узимају. (Тарифа од 18. фебруара 1816. године)¹⁸

За крштење чарапе или 1 грош и 20 пара, *

За крштење од кума 10 пара,

За велико опело од имућна 10 гроша,

За велико опело од сиромашнијега 5 гроша,

За мало опело (до 7 година) 2 гроша,

За масло 3 гроша или на свештеника по 1 грош,

За велику молитву 1 грош,

За малу молитву 20 пара,

За свећење водице 12 пара,

За прекаду 12 пара,

За венчање 1-во (с владичиним) 3 гроша,

За венчање 2-го (с владичиним) 6 гроша,

За венчање 3-ће 8 гроша.

Бира од сељака по 12 ока жита од ожењене главе (или према времену да се процени у новце), а он варошана по 1 грош и 20 пара.

Ценовник свештенодејанија од 16. маја 1818. године

Две године потом издаје се нови ценовник, 16. маја 1818. године, и садржи нову таксу – знамење новорођених, за које се плаћа 10 пара. И велика и мала молитва се ближе одређују – молитва над болним. Прекада се такође ближе

¹⁶ АС МБ, 1817–1833. године (несређена грађа).

¹⁷ Мита Петровић, исто, књ. 2.

¹⁸ Вук Стефановић Караџић, *Скупљени историјски и етнографски списи*, књ. I 1898.

* Један грош = 20 пара.

одређује као – прекада свечара. У том ценовнику се одређује и цена за печат, који од сваке венчанице са архиепископом (односно – са архиепископским делом), износи 20 пара. Та тарифа, премда су касније издаване нове, послужиће као основ за тарифу из 1833. године.

Тарифа свештенодејанија од 16. маја 1818. године¹⁹

За знамење новорожђених 10 пара,
 За крштење, чарапе или у готову новцу 1.20 гроша,
 За од кума при крштењу 10 пара,
 За велико опело од имућна 10 гроша,
 За велико опело од сиромашнијег 5 гроша,
 За мало опело, дете до 7 година 2 гроша,
 За јелеосвешченије или масло од имућна 6 гроша,
 За јелеосвешченије или масло од сиромашних 3 гроша,
 За велику молитву над болним 1 грош,
 За малу молитву над болним 20 пара,
 За водоосвешченије то јест водицу 12 пара,
 За прекаду свечара 12 пара,
 За прву венчаницу са архиепископом 3 гроша,
 За другу венчаницу са архиепископом 6 гроша,
 За трећу венчаницу са архиепископом 9 гроша,
 За печат од сваке венчанице 20 пара.

Бир да узимају од главе по 12 ока жита или у парама по обстојатељству времена процењено да приме колико залегне. Варошани да плате у парама од главе по 1.20 гроша.

Ценовник свештенодејанија од 2. јуна 1825. године

Ценовник од 2. јуна 1825. године садржи и ставке – спомен мртвих за 40 дана, за пола године и за годину, али изоставља венчанице и печат, што не значи да нису наплаћивани о венчањима.

Још је једна подела верника задржана „написмено“ при одређивању прихода свештеника и то према месту становања: плаћа се у натури, бир износи 12 ока жита од главе, осим за варошане који немају жита, па дају 1,5 цванцика.

Определеније прихода свјаштенства. Приходи парохијални сваком свештенику.

¹⁹ Мита Петровић, исто.

Тарифа свештенослужбеника од 2. јуна 1825. године²⁰

За знамење рождена младенца 10 пара,
 За крштење или чарапе или 1 грош,
 При крштењу од кума 10 пара,
 За велико опело - од имућег 10 гроша,
 За велико опело - од средњег 5 гроша,
 За велико опело - од ништа,
 За јелоосвјаштеније или масло од кнезова и главних трговаца 6 гроша,
 За јелоосвјаштеније од прочег народа 3 гроша,
 За велику молитву над болним 2 гроша,
 За малу молитву над болним 20 пара,
 За водоосвјаштеније на месечно 12 пара,
 За прекаду свечара по селима 12 пара,
 За прекаду у вароши по старом обичају,
 За спомен мртви за 40 дана 20 пара,
 За спомен мртви за пол године 1 грош,
 За спомен мртви за годину 1 грош и 20 пара,
 Опредељује се сваком селском пароку узимати од парохијана својих на главу бира по 20 ока жита; а варошки, који бира не добијају, имају изискити на главу 1. гр. 20 пара.

**Три ценовника свештенослужбеника из 1833. године
(предлог митрополита Мелетија, с корекцијама Суда и кнеза Милоша)**

Наплаћивање верских обреда преко службеног ценовника трајало је стално, па се народ жалио кметовима, кнезовима, митрополитима, врховној цивилној власти. Кнез Милош се 7. фебруара 1833. године обратио писменим захтевом митрополиту Мелетију да сачини нови ценовник, који назива устав. Митрополит то одмах и чини и сачињава нацрт тарифе коју и он назива устав. При томе у пропратном писму од 14. фебруара 1833. године Но. 37. Деловодног протокола одаслатих писама, митрополит Мелетије истиче да је то тарифа за сеоске свештенике.²¹ За свештенике у варошима упозорава да имају веће трошкове живота и, додаје, они сва свјешченодејствија *точно* извршавати морају. Да ли то значи да сеоски свештеници нису сва свештенослужбеника тачно извршавали? Оставља кнезу на вољу да нареди, да изрекне коначну одлуку, колико ће се наплаћивати.

²⁰ Василије Крстић и Никола Петровић, *Протокол Кнеза Милоша Обреновића 1824 – 1825*, Београд, 1973. И ова тарифа штампана је у: Мита Петровић – исто дело, а према наведеном делу Вука Караџића.

²¹ АС МБ, 1817–1832. године (несређена грађа).

По свој прилици се ценовник из 1825. године није примењивао, будући да кнез упућује митрополита да да *мненије* о уставу (тарифи) од 1818. године, што се понавља и у митрополитовом пропратном писму горњег Назначенија, као и у пропратним писму Суда Народног Српског од 15. марта 1833. године. Кнез је митрополитово Назначеније послао и на *мненије* Суда,²² од кога је добио одговор са корекцијама митрополитових цена. Суд истиче да цене даје у грошевима, а да су цене митрополитове повисили. То суд тумачи падом вредности гроша и сиромаштвом свештеника који *с досадашњом платом врло оскудно живити је морало*. Истичу, такође – *никад отменијих свештеника нећемо имати докле год им се боље уживљеније не одреди, а желећи бољих свештеника имати усудили су се предложити како следи*. Београдски суд 21. марта 1833. године пише капетанима нахије Београдске – *свештеници су у врло рђаво стање дошли, њихова плата опредељена 1818. године с обзиром на теченије новца и скупоћу никако није довољна за одржавање, па Кнез посредством Суда народног заповеда да се плата повиси*.²³ Суд шаље нови ценовник на бази митрополитовог.

Суд, тако, потврђује већ од владика раније уочен проблем – да за становнике Кнежевине Србије свештенички позив није привлачан и да ће се они који то могу опредељивати за нова, привлачнија занимања.

Тада већ тешко болесни митрополит Мелетије, штедећи снагу, свештенодејствија је именовао уобичајеним народним називима. Суд Народни Српски је то мало кориговао, па је Велика молитва названа Василијева молитва, а прекад свечара назвала – колач и прекада свечара. Суд је тарифу коју је предложио митрополит повећао приближно за 25-30 процената. Исте године, 1. јуна 1833, недељу дана пре митрополитове смрти, уследила је још једна корекција – кнез је Суду препоручио да венчаница износи 5 гроша, од којих 3 за архијереја, а 2 за свештеника, те да се куму и старом свату не одређује наплата него да се то препусти њиховој вољи. Ни за крштење не одређује цену, већ само чарапе да се дају, а друго по вољи да стоји. Касније ће се видети да је кнез с наплаћивањем венчанице рачунао и на паре за фонд школски и шпитаљски, а да су свештеници убрзо подстицани да оне многе добијене чарапе шаљу за употребу војника.

²² Састав чланова Суда општенародног српског штампао је Бранко Перуничкић: *Београдски суд 1819 – 1839*, Предговор, 1964.

²³ Др. Бранко Перуничкић, исто.

Назначеније колико свештенство сеоско од ове 1833. године прихода узимати има. Предлог митрополита Мелетија – Устав о приходима свештеничким (14. фебруара 1833)²⁴

За знамење новороденога 20 пара,
 За крштење чарапе или у готову 1.20 пара,
 Од кума при крштењу 10 гроша,
 Велико опело од имућних 10 гроша,
 Велико опело од сиромашнога 5 гроша,
 Велико опело који нема ништа - ,
 Опело за мало дете до 7 година 2 гроша,
 Јелеосвешченије од имућа 6 гроша,
 Јелеосвешченије од сиромаша 3 гроша,
 Велику молитву 2 гроша,
 Малу молитву 1 грош,
 Водицу 20 пара,
 Прикаду свечара 12 пара,
 Венчаница са архиепископским 4 гроша,
 Свјашченику од кума и стара свата 10 пара,
 Бир на главу по 12 ока жита, варошани у парама 1.20 гроша.

Плаћа свештеницима, мненије Суда Народног Српског о предлогу Устава митрополита Мелетија (15. март 1833. године)²⁵

За знамење 20 пара,
 За велико опело од имућних 12 гроша,
 За крштење чарапе и од кума 20 пара,
 За велико опело од сиромаша 6 гроша,
 За велико опело од неимућна ништа да се не узима,
 За опело деце до 7 година 3 гроша,
 За јелеосвештеније од имућних 9 гроша,
 За јелеосвештеније од сиромаша 4 гроша,
 За Василијеву молитву 4 гроша,
 За малу молитву 2 гроша,
 За водоосвјештеније 20 пара,
 За колач и прекад свечара 1 грош,
 За венчање осим архијерејскога 5 гроша,
 При венчању од кума и старог свата по 20 пара,
 У вароши место бира на главу по 3 гроша,
 Бира по селима на главу по 12 ока жита.

²⁴ Мита Петровић, исто.

²⁵ Мита Петровић, исто.

Трећа верзија истог ценовника, са допунама кнеза Милоша (1. јун 1833. године)²⁶

Кнез Милош је прихватио мненије Суда, с напоменама и допунама од 1. јуна 1833. године: да венчаница и с архијерејским буде 5 гроша, од којих 3 гроша архијереју, а 2 гроша свештенику да припадне, за кума и старог свата да се не опредељује колико мора платити; за крштење, пак, само чарапе да се дају, а друго по вољи да стоји. При том, шаље списак свештеничког бира, с препоруком да се циркулира, а стари да се узме натраг.

**Два ценовника свештенодејанија од из 1842. године
(кнеза Михаила Обреновића и кнеза Александра Карађорђевића)**

И касније, у време митрополита Петра, то јест после 1833. године, следиле су корекције цена свештенодејанија због несагласности око висине цена између народа и свештеника. Народ је одбијао да уредно плаћа, свештеници су се жалили на своје слабо материјално стање и тешкоће у убирању бира и у наплаћивању услуга. Преписка између митрополита Петра, Градоуправитељства Београда и Попечитеља правосудија и просвештенија Стефана Радичевића из октобра и новембра 1840. године показује озбиљне тешкоће да се ово питање реши.²⁷ Свештенство Београда жалило се Консистирији и митрополиту Петру да од парохијана не добија следујући бир, да откад сами не скупљају бир, већ то чине за њих примирителни судови, једва да се половина, па ни четвртина бира не прикупи. Господа чиновници себе од давања бира изузимају. Исто и имућне удовице, бећари и стари који, ако би били сиромашни, по ранијем налогу митрополита Мелетија, не би плаћали бир, али пошто су имућни, плаћати га морају, а не чине то. Коначно, сахрањивање бећара и лађара код којих се после смрти нађе доста новца, стаје, а свештеници никакве награде не добијају за своје свештенодејаније. Попечитељство просвештенија узело је у заштиту, тј. подржало је Управитељство у свим тачкама, а посебно је истакло да проповедници слова (свештеници) треба примером да претходе добротворством поготово, ако им то није на уштрб. Ствар се решила тако што је попечитељ просвештенија и правосудија оспоравајући жалбе свештеника, ипак наложио Управитељству вароши Београда да има вршити своју дужност према претходно датом указу.

Народ је роптао и због високих цена и због захтева свештеника да се плаћа преко ценовника, знатно више. Колико је то „више“ назире се из следе-

²⁶ Мита Петровић, исто.

²⁷ Историјски архив Београда – Управа града Београда (у даљем тексту: ИАБ УГБ), 1839. К 5, Ф П 194, наведено према: *Живети у Београду 1837–1841. Документи Управе града Београда*, Београд 2003.

ћег. Опело ни у једном ценовнику није прелазило цену 10 гроша. Међутим, из документа из 1840. године са појединачним износима трошкова сахране једног бећара (самца) види се да је свештеник наплатио опело 12 гроша.²⁸ Та сахрана и пратећи обреди коштали су 168 гроша и 34 паре, што је тада била огромна сума. (Занимљиво је да је и у 18. веку, за аустријске окупације, опело умрлог такође знатно коштало – од 5 до 20 форинти, што је била цена једног вола.²⁹) Када се изузму трошкови за одећу умрлог, сандук, обредно чување умрлог, копање гроба и сл., произлази да су црква и поп од те сахране приходовали 68 гроша и 10 пара: две свеће воштане – 8 гроша, поново две свеће воштане – 3 гроша и 30 пара, 4 свеће за чираке – 3 гроша и 20 пара, 6 марама за чираке и уста везата – 6 гроша, за школу и звоно београдско – 24 гроша, за опело свештенику – 12 гроша, у Палилулској цркви звонећи – 11 гроша.³⁰

Млади кнез Михаил Обреновић*, у сагласју са Совјетом, донео је 27. марта 1842. године Уредбу о побољшању стања мирског свештенства³¹. Позива се на митрополита Петра, односно, истиче да Уредбу доноси *по преслушанију мненија Господина Архиепископа и Митрополита изјављеног преко Попечитељства просвештенија*. Кнез Михаил жели да се стање свештенства побољша, да свештеници безбрижније живе, да у сопственом свом образовању напредују и да све то има као последицу *да као пастири и учитељи народа о душеспасављућем стању тог истог народа, успешније и с пожеланим успехом раде*.

Кнез Михаил најпре наређује да се парохије непотребно не умножавају. Затим, да се у свакој парохији нађе згодно село за дом парохијског свештеника. Дом пароха треба да буде у живљем селу или у селу које има изгледа да то постане, да има две собе, јадан ћилер и *к тому једну кошару*. Дом за пароха саградиће и одржавати парохијани, што је, иначе, и раније била пракса. Парохију ће се дати и *авлија и башча* величине 1.600 четвороугаоних фати, те осам јутара или дана орања земље, које ливаде, које њиве. Кућа може бити већа и земље више ако која парохија хоће. Сваки је парох дужан постарати се за живота свога да својој породици обезбеди други дом за случај своје смрти.

Ценовник води рачуна о материјалном положају верника, па их дели на три групе при плаћању за венчање – на имућне, имањем средње људе и сиромашне. За плаћање великог опела такође дели вернике на три групе. За плаћање малог опела дели вернике на четири групе, на домове прве, друге и треће класе и на сасвим убоге. Плаћање за два свештенослужбеника препуштају се вољи верника – за крштење ће се давати у име добровољног дара чарапе, али се за сваки

²⁸ ИАБ УГБ, 1840, К. 10, Ф IV 511. Из: *Живети у Београду 1837–1841. Документи управе града Београда*, Београд 2003.

²⁹ Душан Поповић, исто.

³⁰ Из истог документа наведеног у фусноти 28.

* Млађи син Милоша Обреновића од детињства се потписивао као Михаил.

³¹ *Зборник Закона и уредаба у Књажевству Србији*, Београд, 1877. књ. 30.

случај, оријентационо, колики би износ тог добровољног дара био ако би се давао у новцу, напомиње – наместо чарапа, 1 цванцик. Плаћање за проношење богојављенске водице и проношење водице у три велика поста – препуштено је вољи верника – *шта ко даде*. Изриком се једино за опело сасвим убогих не узима ништа.

Ценовник кнеза Михаила од 27. марта 1842. године прилично је неповољан за вернике. Ако је једна „средња“ кућна заједница имала срећу да јој се у једној години неко венча и да се роди дете, али и несрећу да неко из куће умре, као и да је имала бар једног покојника, само за најнужнија свештенодејанија о таквим приликама имала је платити³² свештенику: 1. О венчању – испит пре венчања – 1 цванциг, печат протојереју – 2 цванцига, обред венчања од средњих људи – 1 талир; 2. О рођењу – знамење 1 грош, крштење – 1 цванцик; 3. Мала молитва над болним – 1 цванцик, 4. о смрти – велико опело од људи средње класе – 1 талир, за пратњу до гробља на сваког свештеника 3 цванцика; за читање јеванђеља – 1 талир, 5. за парастос – 1,5 цванцика, за прекаду над кољивом за упокојене 1 грош, за читуљу на задушницама – 20 пара. Произлази да је та кућна заједница требало знатно да плаћа.³³ Има ли се у виду висока стопа рађања и такође висока стопа умирања (кратак живот), велика је учесталост свештенодејанија око знамења, крштења, опела, задушница и друго. Дода ли се томе још и обавезно оно што се плаћало за освећење и сечење колача за крсно име, затим јелоосвештење, освештење водице и сл. што је у обавези хришћанског верника, годишња сума је за кућну заједницу висока.

Како је дошао на власт, већ 6. новембра 1842. године, кнез Александар Карађорђевић донео је другачију одлуку³⁴, неповољнију за свештенике, а повољнију за вернике: за свештенодејанија ће се плаћати битно мање. Александар Карађорђевић у некој врсти преамбуле своје одлуке истиче да одлуку доноси у *согласију са Совјетом*. Начин Уредбе од 27. марта 1842. године, тежећи побољшању стања мирског свештенства, *не само да није предложеној цели одговарао но, штавише, као духу и стању садашњег времена несходан и народу одвећ теретан показавши се, место благе намере највеће негодованије у народу је побудио и неко озорченије и погубну међусобну омразу између народа и свештенства посејао. Зато желећи сваку, и најмању жшшску обштега незадовољства уклонити и народ са својим свештенством, као што опште благо и срећа земље изискује, у бољу свезу љубави и почитанија довести, нашли смо за добро по зрелом расуђденију и подобателном споразуменију са господином Архиепископом и Митрополитом својим путем учињеном, следујуће определеније за правац и точно набљудавање како народу тако и свештенству учини-*

³² Није прерачунато у једну валуту него је приказано као у ценовнику.

³³ Више новчаних тарифа у: Мита Петровић, исто, књ. 1.

³⁴ Наведени Зборник Закона..., књ. 2.

ти. Тај архиепископ и митрополит био је такође Петар, исти с којим се споразумевао и кнез Михаил. +

Поменута Уредба кнеза Михаила од 27. марта 1842. престаје и *уничтожава се у свима тачкама својим*, наређује кнез Александар. Место ње прописује се *овде назначена Таблица по којој ће свештеници дужни бити наплату за своја свјаштенодејанија унапредак примати, а християни добровољно и без роптања издавати и никако се не ополучивати и свештенству праведно заслужену заслугу не огорчавати.*

Одлука – ценовник свештенодејанија коју је донео кнез Михаил важила је, тако, само седам месеци, ако је уопште примењивана. На негодовање и роптање народа, да се не би омраза између верника и свештеника створила и на града свештеницима огорчавала, кнез Александар Карађорђевић доноси другу, са приступачнијим ценама за свештеничке услуге. Такође укида разлике између верника по имовном стању – за исто свештенодејаније сви *християни* плаћају исто.

Опдељење наплате свештеника за њино свештенодејствије (Кнез Михаил Обреновић, 27. марта 1842. године)

1. За знамење – 1 грош,
2. За крштење у име добровољна дара чарапе или на место њих 1 цванциг,
3. За испит од дјевојачког дома где се исти обично свршује – 1 цванциг,
4. За печат протојереју – 2 цванцига,
5. За венчање о имућнијих – 1 талир, 1 цванциг,
6. За венчање од имањем средњи људи – 1 талир,
7. За венчање од имањем сиромашних – 3 цванцига,
8. За свечарско с преходећом водицом – 1 цванциг,
9. За водоосвешченије кад се свештеник нарочито због тога позове – 1 цванциг,
10. За водоосвешченије цело уз часни пост 1 грош,
11. За проношење богојављенске водице, колико се доспети може, као и за проношење водице у остала три поста – што ко даде,
12. За молитву велику – 2 цванцика,
13. За молитву малу – 1 цванцик,
14. За јелеосвешченије – 1 талир и 1 цванцик,
15. За јелеосвешченије од сиромашних – 3 S цванцига,
16. За литију обштествену са свршенијем у очи дана заветине обштинске прописаног бденија, на сами дан с ношењем крста, водоосвешченијем и прикљученим к тому по обстојатељствима благопотребним прошенијама на дом уз добровољну свештенику писанију – 20 пара,
17. За велико опело од лица прве класе тј. имућнијих – 1 талир 3 цванцига,

18. За велико опело од лица друге класе средње имућних – 1 талир,
19. За велико опело од сиромашних – 3 цванцига,
20. За мало опело од домова прве класе – 1 талир,
21. За мало опело од домова друге класе – 4 цванцига,
22. За мало опело од домова треће класе – 2 цванцига,
23. За опело сасвим убогих – не узима се ништа.
24. За парастос – 1 S цванцига,
25. За прекаду над кољивом за упокојене – 1 грош,
26. За читуљу на задушницама – 20 пара,
27. За пратњу до гробља на сваког свештеника колико се њих осим пароха захтева, као и за ђакона – 3 цванцига,
28. За читање једног столпа Јевангелија – 1 талир,
29. За читање псалтира – 1 талир,
30. За бир од главе – по 12 ока у житу,
31. За бир у варошима од главе 1 S цванцига, а у којим варошима земљодејци не би могли у новцу бир дати, онде га и они, као и сељани, по 12 ока жита измирују.

Таблица од 6. новембра 1842. године (Кнез Александар Карађорђевић)

1. За знамење – 20 пара,
2. Крштење у име добровољног дара – чарапе или уместо њих 1 цванцик,
3. Испит од девојачког дома где се исти обично свршује – 1 цванцик,
4. Печат протојереју – 1 цванцик,
5. Венчање – 18 гроша,
6. Свечарско с предходећом водицом – 2 гроша,
7. Водоосвештеније кад се свештеник нарочито позове – 2 гроша,
8. Водоосвештеније уз частни пост и за доношење Богојављенске водиче као и уз остала три поста по староме обичају – што ко даде,
9. Малу молитву – 3 паре,
10. Велику молитву – 6 гроша,
11. Јелоосвештеније – 15 гроша,
12. Литију Обштенствену, с бденијем, ношењем крста и водоосвештенијем, или добровољном писанијом или на дом по 20 пара,
13. Опело велико – 18 пара,
14. Опело велико од сиромашних – 9 пара,
15. Опело мало – 9 пара,
16. Опело мало од сиромашних – 4 паре,
17. Опело и велико и мало од сасвим убогих сиромаша – ништа се не наплаћује,
18. Парастос – 1 цванцик,

19. За читуљу на задушницама – 20 пара,
20. Бир од сваке главе – по 12 ока жита,
21. Бир по варошима од главе – или по 12 ока жита или по 5 пара,
22. Прекаду над кољивом за упокојене – 1 грош,
23. Пратњу до гробља на сваког свештеника, колико се њих осим месног пароха захтева, као и за Дијакона – 3 цванцика.
24. Читање једног столпа Јеванђелија – 6 цванцика,
25. Читање псалтира – 6 цванцика.

Закључак

У тексту се анализирају ценовници верских услуга свештеника (не и калуђера и владика). Из ценовника, тарифа, уредаба, „устава“ од 1807. до 1842. године – види се пораст облика плаћаних свештенодејанија. Како је у анализи узето доба почетка освајања државних функција од самих Срба, и то после вишевековне власти Османлија, муслимана, разумљиво је да се може помишљати на озбиљно редуковање свештенодејанија и пре XIX века и на самом његовом почетку. Такође, анализом резултата анкете која је 1733. године извршена међу свештеницима (порекло, школовање, писменост, обука, познавање светих тајни, услови живота) историчар Душан Ј. Поповић дошао је до кратког закључка: човек не зна да ли да се чуди или да се смеје.³⁵ Обученост свештеника за свештенодејствије била је редукована и слаба, тада и касније, што су и савременици констатовали.³⁶

Како онда стоји ствар с вером у народа? За османско доба већ је раније уочено враћање старој вери, без обзира шта то значило, и, нарочито, распрострањивање разноврсних празноверица, враџбина, веровање у чини. Неке од њих предмет су проучавања као народни обичаји. Језиком хемије речено, вера Срба је, тада, била *једињење* празноверја, обичаја и хришћанства, па је ваљало најпре ту веру као *једињење* раздвојити у *смешу*, а затим очистити од празноверја. Толеранција према обичајима је задржана. Обичаји су били – колико села, толико адета (обичаја), како је уочио Вук Караџић, док је хришћанска вера била једна, јединствена за сав православни народ.

Да ли је, у том смислу, после Устанака била у току нова християнизација, рехристиянизација? Под рехристиянизацијом подразумевам својеврсно чишћење православне вере оновремених Срба од наслага онога што се сматрало вером, а није било хришћанство. А сматрало се вером и у тзв. обичном народу и међу свештенством. Јер тешко је и помислити да би верски образован свештеник учествовао у утамањивању тзв. вампира, а то је понекад био случај.

³⁵ Душан Ј. Поповић, исто.

³⁶ Др Мих. Гавриловић, *Милош Обреновић*, књ. 2, репринт издање.

Такође, црква, укључујући манастирску цркву, после 1815. године, а поготово после Хатишерифа 1830. године, није више једина институција (и објекат, место) око кога је било допуштено редовно, масовно и слободно окупљање православних, који су остваривали ту многобројне и разноврсне социјалне, културне и економске, не једино верске потребе. Дакле, улога цркве полако се знатно мењала, доминантно се померајући првенствено ка задовољењу верских потреба грађана.

С треће стране, проблем је било избегавање плаћања бира, и роптање при плаћању обавезних свештених радњи свештеника. Ако се погледају ценовници, свака појединачна свештена радња по износу не изгледа недоступна, али се мора рачунати с тим да су хришћански верници били упућени на више свештених радњи годишње, а за сваку појединачну је ваљало платити. Издвојити новац у привреди готово скоро без тржишта није било лако.

Основни закључци који произлазе – све више свештенодејанија улазило је у ценовнике. Тешко је утврдити разлог томе – да ли су раније (за владавине Османа и првих година XIX века) свештенодејанија била оскуднија или су само нека наплаћивана? Током првих четрдесетак година XIX века, постојало је трајно негодовање и свештеника и верника због висине цена и вољности верника да плаћају услугу. Релативно учешће свештеника у односу на број верника у наредним годинама се смањивао.